

УДК 373.3.015.31:39(045)

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.80.1.16>**С. М. Єлдінова**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри методик дошкільної та початкової освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ ТА ЗВИЧАЇВ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ «Я У СВІТІ»

Статтю присвячено вивченню використання українських народних традицій та звичаїв у формуванні громадянської позиції учнів молодших класів на уроках суспільствознавчого циклу. Одним із стратегічних завдань, визначених у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, є створення умов для формування освіченої людини, творчої особистості громадянина, реалізації та самореалізації його природних здібностей і можливостей в освітньому процесі. Дуже важливо сьогодні приділяти велику увагу вихованню громадянської позиції молодших школярів, адже світ невпинно змінюється, а вічні моральні людські цінності, закладені в народних звичаях, залишаються назавжди. Серед різноманітних засобів впливу на молодь і дітей високий виховний потенціал належить народним традиціям та звичаям. Від того, як виховуються маленькі громадяни України, залежить майбутнє всієї країни.

Великого значення сьогодні набувають пошук і розроблення педагогічних підходів до формування громадянської позиції дітей молодшого шкільного віку. Для кожної людини батьківщина починається з перших вражень дитинства, з землі, яку побачила, відчула вперше, на якій зробила свої перші кроки. Любов до батьківщини виникає з почуття прихильності до місць, де людина народилася і виросла. Кожна нація, кожен народ має свої звичаї, що вироблялися протягом багатьох століть. Народні звичаї охоплюють усі ділянки громадського, родинного і суспільного життя.

Система роботи з формування громадянської позиції молодших учнів засобами народних традицій включає два компоненти, а саме змістовий та процесуальний, на базі яких вибудовуються інші. До важливих компонентів системи відносимо зміст роботи, діяльність учителя та учнів, методи та форми роботи. До змістового компоненту відносимо зміст роботи з формування громадянської позиції засобами народних традицій та звичаїв, в основі чого лежить соціокультурна лінія, що являє собою перелік тем, спрямованих на добір відповідних традицій, що знайомлять з історією, духовною культурою, звичаями та є засобами опанування загальнолюдськими духовними цінностями, нормами регулювання відносин між націями, поколіннями шляхом естетичного, морального розвитку особистості.

Народний календар характеризується різноманітністю національних традицій, що відображають життя, побут, харчування, господарювання, родинні стосунки українців. Покажемо це на прикладі уроку на тему «Державні, релігійні та народні свята в Україні».

Знайомлячись зі святами зимового циклу, молодші школярі розуміють, як важливо, коли в сім'ї панують злагода та довіра між її членами, коли батьки піклуються про своїх дітей та шанують предків, коли в сім'ї є любов та гармонія стосунків між різними поколіннями, коли старші члени родини прислуховуються до думки молодших.

Готуючись до зимових свят та відтворюючи давні українські традиції, діти навчаються бути щедрими, допомагати хворим, слабшим, сиротам, розуміють, що треба дбати про своє здоров'я, займатися спортом, розвивати свої творчі здібності, піклуватися про охорону навколишнього середовища. Отже, це дає нам змогу дійти висновку про важливість та необхідність використання здобутків народної спадщини, яка залишається невичерпним джерелом розвитку та виховання молодшого покоління.

Ключові слова: громадянська позиція, народні традиції, молодші школярі, освіта, виховання, народні звичаї.

Постановка проблеми. Одним із стратегічних завдань, визначених у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, є створення умов для формування освіченої людини, творчої особистості громадянина, реалізації та самореалізації його природних здібностей і можливостей в освітньому процесі. Від того, як виховуються

маленькі громадяни України, залежить майбутнє всієї країни, тому дуже важливо сьогодні приділяти велику увагу вихованню громадянської позиції молодших школярів, адже світ невпинно змінюється, а вічні моральні людські цінності, закладені в народних звичаях, залишаються назавжди. Серед різноманітних засобів впливу на молодь

і дітей високий виховний потенціал належить народним традиціям та звичаям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасні дослідження проблеми патріотичного виховання та громадянської позиції молодших учнів ґрунтуються на фундаментальних працях А. Алексюк, І. Беха, О. Вишневського, М. Стельмахович, Т. Усатенко.

У ХХІ столітті проблему формування громадянської позиції засобами народних традицій та звичаїв у учнів початкової школи вивчають вітчизняні педагоги, такі як С. Долецька, М. Качур, О. Коркішко, П. Вербицька, Л. Момотюк, учителі-практики, зокрема І. Керсова, О. Дідур, Н. Шпичак. У своїх дослідженнях науковці акцентують увагу на висвітленні виховних та розвивальних можливостей народних традицій та звичаїв, які пробуджують громадянську позицію, вчать розуміти й передавати словами почуте й побачене, сприяють формуванню духовних цінностей особистості та навчають широко використовувати їх на уроках.

Мета статті. Головною метою роботи є дослідження використання українських народних традицій та звичаїв як засобу формування громадянської позиції учнів молодших класів на уроках «Я у світі».

Виклад основного матеріалу. Сьогодні великого значення набувають пошук і розроблення педагогічних підходів до формування громадянської позиції дітей молодшого шкільного віку. Для кожної людини батьківщина починається з перших вражень дитинства, з землі, яку побачила, відчула вперше, на якій зробила перші кроки. Любов до батьківщини виникає з почуття прихильності до тих місць, де людина народилася та виросла. Протягом багатьох століть український народ створював традиції, які притаманні тільки йому.

Кожна нація, кожен народ має свої звичаї, що вироблялися протягом багатьох століть. Народні звичаї охоплюють всі ділянки громадського, родинного і суспільного життя. Звичаї – це ті неписані закони, якими керуються в найменших щоденних і найбільших всенаціональних справах [3, с. 115]. Звичаї та мова – це елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю. Звичаї виробилися протягом усього довгого життя і розвитку кожного народу.

К. Ушинський писав у своїх працях про важливість у виховному процесі пам'яток народної культури: «Виховання, створене самим народом і побудоване на народних засадах, має ту виховну силу, якої немає у найліпших системах, заснованих на абстрактних ідеях, або запозичених у іншого народу» [6, с. 275].

Молодший шкільний вік має низку притаманних лише йому психологічних і соціально-педагогічних характерних особливостей. Дитина стає членом

шкільного колективу, що вимагає від неї побудови відносин як між ровесниками, так і з дорослими людьми.

Для подальшого поглиблення формування громадянської позиції молодших школярів на уроках «Я у світі» засобами народних традицій розроблено систему з комплексним використанням засобів музики та живопису, що включає форми й методи найбільш ефективного впливу на формування громадянської позиції дитини.

Під час формування громадянської позиції учнів молодших класів засобами народних традицій на уроках «Я у світі» було враховано низку загальнодидактичних, власне методичних принципів взаємодії мистецтв у навчально-виховному процесі, принципів етнопедагогіки та сучасної освіти.

Система роботи з формування громадянської позиції молодших учнів засобами народних традицій включає два компоненти, а саме змістовий та процесуальний, на базі яких вибудовуються інші. До важливих компонентів системи відносимо зміст роботи, діяльність учителя та учнів, методи та форми роботи. До змістового компоненту відносимо зміст роботи з формування громадянської позиції засобами народних традицій та звичаїв, в основі якого лежить соціокультурна лінія, що являє собою перелік тем, спрямованих на добір відповідних традицій, що знайомлять з історією, звичаями та духовною культурою і є засобами опанування загальнолюдськими культурними й духовними цінностями, нормами регулювання відносин між поколіннями, націями шляхами естетичного, морально-етичного розвитку особистості.

Процесуальний компонент становить взаємопов'язану діяльність учителя та учнів, яка виражається у способах використання, організаційних формах роботи, методах, прийомах та видах виховної діяльності [4, с. 14].

Кожна дібрана нами національна традиція реалізувалася через систему засобів музики й живопису, які використовувалися трьома способами, а саме безпосереднім, комплексним та опосередкованим. У процесі роботи застосовуються різні організаційні форми, серед яких важливе місце посідають колективна, групова та індивідуальна. Діяльність учителя та учнів реалізовується також у процесі використання різних методів навчання, у тому числі засобами взаємодії вчителя й учнів на уроці, такими як бесіда, розповідь, пояснення, робота з підручником.

Формування громадянської позиції молодших школярів націлює на формування у них ціннісних понять. У зв'язку з цим варто наголосити на понятті «цінності», яке є досить широким. І. Бех зазначає, що цінність – це все, що є для особистості значущим і важливим, при цьому враховується її соціальна або психологічна природа [1, с. 8].

Для роботи над формуванням громадянської позиції учнів 3–4 класів засобами народних звичаїв важливо вибудувати ієрархію цінностей, яка розкриває дух традиції і ментальність українського народу. Це насамперед абсолютні цінності, такі як доброта, чесність, справедливість, милосердя; національні цінності, зокрема любов до рідної культури, мови, національних свят і традицій; сімейні цінності, а саме відповідальність за інших членів сім'ї, здоровий спосіб життя, любов до праці.

Народний календар характеризується різноманіттям національних традицій, які відображають життя, побут, харчування, господарювання, родинні стосунки, народні знання українців.

Покажемо це на прикладі уроку на тему «Державні, релігійні та народні свята в Україні» [2, с. 98]. Під час вивчення цієї теми доцільно провести бесіду «Народний календар», познайомити учнів із традиціями та обрядами, характерними для тієї чи іншої пори року. Знайомлячись з українськими зимовими святами, діти дізнаються про те, що зимовий цикл свят припадає на зимове сонцестояння та початок нового року, коли людина хоче передбачити своє майбутнє і, можливо, якимось на нього вплинути, тому в зимових обрядах так багато колядувань, щедрувань, ворожінь.

З циклу зимових свят зупинимось на Дні святого Миколая та Святому вечері. За переказами, святий Миколай намагався робити добрі справи без розголосу й таємно. В ніч на 19 грудня до кожної дитини приходив святий Миколай і кладе під подушку подарунки. Розповідаючи учням про вчинки святого Миколая, вчитель має акцентувати їхню увагу на тому, що вони теж можуть піклуватися та допомагати людям, які цього потребують.

Святий вечір припадає на 6 січня – день, коли кожна сім'я створює у своєму домі затишок. Як тільки на небі засяє перша зірка, що сповіщає про народження Христа, сім'я сідає за урочисту вечерю. Саме цього вечора діти носять кутю до родичів та хрещених батьків, а також до самотніх людей, щоб їм було з ким розділити радість Святого вечора, колядники співають колядки, бажають урожаю, багатства, усіляких гараздів.

У 4 класі доцільно провести захід «Українські вечорниці», на якому діти знайомляться з українськими оберегами, піснями, починають розуміти, за що треба поважати та зберігати українські

цінності роду. Проведення такого свята допомагає укріпленню взаємозв'язку «сім'я – школа – учень – вчитель» та поширює й укріплює знання про народні українські традиції.

На прикладі зимових свят молодші школярі розуміють, як важливо, коли в сім'ї панують злагода та довіра між її членами, коли батьки піклуються про своїх дітей та шанують предків, коли в сім'ї є любов та гармонія стосунків між різними поколіннями, коли старші члени родини прислуховуються до думки молодших членів сім'ї.

Готуючись до зимових свят та відтворюючи давні українські традиції, діти навчаються бути щедрими, допомагати хворим, слабшим, сиротам, розуміють, що треба дбати про своє здоров'я, займатися спортом, розвивати свої творчі здібності, дбати про охорону навколишнього середовища.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи сказане, зазначимо, що ми розглянули лише деякі народні традиції у вихованні громадянської позиції учнів молодших класів. Проте це дає нам змогу дійти висновку про важливість та необхідність використання здобутків народної спадщини, яка залишається невичерпним джерелом розвитку та виховання молодшого покоління. Актуальними видаються питання формування професійності педагогів у використанні народних традицій та звичаїв у формуванні громадянської позиції учнів на уроках суспільствознавчих дисциплін.

Список використаної літератури:

1. Бех І. Виховання особистості. Кн. 1. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
2. Бібік Н. Я у світі. 3 клас : підручник для загальноосвітніх навчальних закладів. Харків : Основа, 2013. 160 с.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу. Київ : Либідь, 1993. 308 с.
4. Голуб Н. Розвиток зв'язного мовлення учнів засобами музики та живопису як цілісна система. *Українська мова та література в школі*. 2006. № 3. С. 12–18.
5. Лінник О. Методика викладання освітньої галузі «Людина і світ» : навчальний посібник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2010. 248 с.
6. Ушинський К. Людина як предмет виховання. Київ : Вища школа, 2006. С. 275–276.

Yeldinova S. Usage of Ukrainian folk traditions and customs in the formation of the civic position of junior students in lessons "I am in the world"

The article is devoted to the study of the use of Ukrainian folk traditions and customs in the formation of the civic position of junior students in the lessons of the social science cycle. One of the strategic tasks defined in the National Doctrine of Education Development of Ukraine in the XXI century is to create conditions for the formation of an educated person, creative personality of a citizen, realization and self-fulfillment of his inborn aptitudes and opportunities in the educational process. Nowadays it is imperative to pay great attention to the education of the civic position of primary school children, because the world is constantly changing, and the eternal moral values of a society, tapped into folk customs, remain forever. Among various means of influencing youth and children, high pedagogic potential belongs to

folk traditions and customs. The future of the whole country depends on how young citizens of Ukraine are brought up.

Today, the search and development of pedagogical approaches to the formation of the civic-mindedness of children of primary school age are of great importance. For each person, the motherland begins with the first impressions of childhood, from the land he saw, felt for the first time, on which he made his first steps. Love for the cradleland originates from a sense of affection for the places where a person was born and raised. Every nation, every peoplehood, has its own customs that have been developed over the centuries. Folk customs embrace all areas of public, family, and social life.

The system of work on the formation of the civic position of younger students by means of folk traditions includes two components: substantive and procedural, on the basis of which others are built. Among important components of the system are: the content of work, the activities of teachers and students, methods and forms of work. The informative or so-called semantic component includes the content of work on the formation of civic position by means of folk traditions and customs, which is based on socio-cultural line, which connotes a list of topics aimed at selecting proper traditions that become familiarized with history, spiritual culture, customs and, at the same time, are means of mastering of universal spiritual values, norms of regulation the relations between nations, generations, ways of aesthetic, moral development of the personality.

The national calendar is characterized by a diversity of national traditions that reflect the life, way of life, food, management, family relations of the Ukrainians. Let's give a clear example of a lesson on the theme "State, religious and national holidays in Ukraine".

Acquainting with the knowledge about the holidays of the winter cycle, younger students understand how important the existence of harmony and trust in the family is, how significant it is when parents take care of their children and honor their ancestors, when there is love and harmony in the family between generations, when elder family members listen to the opinions of younger ones.

Preparing for the winter holidays and reproducing ancient Ukrainian traditions, children learn to be generous; to help the sick, weak, orphans; they understand the need of taking care of their health, playing sports, developing their creativity, caring for the environment. Consequently, it allows us to draw a conclusion about the importance and necessity of using the achievements of national heritage, which remains an untethered source of development and education of the younger generation.

Key words: *civic position, folk traditions, primary school students, education, upbringing, folkways.*